

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ ТА РОЗВИТОК ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

*Воронько Т.В., к.е.н., Федірець О.В., к.е.н., Журавель М.О., студентка
Полтавська державна аграрна академія*

Розглянуто питання, пов'язані з визначенням причин екологічних проблем у державі, дослідженням принципів збалансованої моделі природокористування в економічній сфері, пошуком напрямів розв'язання відповідних проблем України й формуванням ефективної національної політики збалансованого природокористування.

Questions, related to the search directions of the solution the ecologic problems in Ukraine, research of principles of the balanced model of balanced nature use is in an economic sphere and formation efficient national policy of balanced use of nature.

Постановка проблеми. Україна після здобуття статусу незалежної держави зіткнулася з комплексом складних соціально-політичних і соціально-економічних проблем. Сьогодні країна переживає глибоку екологічну кризу, це наслідок надзвичайно високого рівня концентрації промислових і сільськогосподарських комплексів, екологічно необґрунтованої політики урядових структур, а також найбільшої у світі техногенної аварії на Чорнобильській АЕС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти актуальних на сьогодні питань розв'язання екологічних проблем, розвитку збалансованого природокористування, формування ефективної державної політики належать таким науковцям, як Г. Білявському [2], В. Волошину, Л. Грановській, В. Трегобчуку, Т. Туниці [6, 7] та іншим.

Постановка завдання. Метою статті є визначення причин і передумов екологічних проблем в Україні, дослідження принципів збалансованої моделі природокористування в економічній сфері, обґрунтування необхідності розгляду змісту поняття “збалансоване природокористування” у ширшому контексті, який би відображав характер взаємодії суспільства і природи, вимагаючи формування й здійснення відповідної національної та міжнародної економічної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сучасних умов першопричинами екологічних проблем України є:

- успадкована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;
- зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури;
- існуюча система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій;
- недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства;

- недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- недотримання природоохоронного законодавства [1].

Погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища регіону викликало необхідність розробки концепції раціонального збалансованого природокористування регіону [2, с. 20].

Головними причинами цього, по-перше, є значний дисбаланс виробництва й споживання товарів і послуг, що створює загрозу для глобальної екосистеми Землі. По-друге, постійно прискорюються зміни, що відбуваються у світі, темпи зростання населення й економічного розвитку випереджають екологічні досягнення, які забезпечуються новими технологіями й політикою. Подолання цих диспропорцій і є тим єдиним шляхом, що веде до збалансованого природокористування [7, с. 56].

Основними принципами збалансованої моделі природокористування у економічній сфері можна назвати:

1. Утвердження механізмів, які мають забезпечити надійні гарантії не лише остаточної стабілізації економіки, а й утворення необхідних передумов її прискореного зростання.
2. Впровадження науково-технологічних інновацій та опанування інноваційного шляху поступу як головного чинника збалансованого економічного розвитку; активне здійснення аграрної політики.
3. Зміцнення економічних засад для глибокої перебудови соціальної сфери.

Одним з ключових завдань світової економічної політики збалансованого природокористування є саме подолання нестримного прагнення транснаціональних компаній до максимізації прибутку без відшкодування заподіяваних ними екологічних збитків [5, с. 17].

Дослідження впливу глобальних процесів на екологічну і природно-ресурсну політику в Україні тільки розпочинається. Справа у тому, що природокористування об'єднує широкий спектр проблем, що охоплює всі сфери виробничої діяльності, пов'язані не лише з використанням ресурсної частини природного життєвого довкілля, а й нересурсного екологічного потенціалу. У рамках такої концепції під природокористуванням треба розуміти практично весь процес виробництва матеріальних благ.

З огляду на наведені аргументи, зміст поняття “збалансованого природокористування”, як суспільно-економічного процесу використання, охорони й відтворення умов природного життєвого довкілля та природних ресурсів, необхідно розглядати в ширшому контексті, що відображає характер взаємодії суспільства і природи на даному етапі, вимагаючи формування й здійснення відповідної цьому змісту національної та міжнародної економічної політики.

Що стосується України, то важливо враховувати її національні особливості. Основою політики сталого розвитку є заміна нестійких моделей виробництва. Для цього необхідно, сформувати збалансовану економічну політику переходу до сталого розвитку як складову цілісної національної політики України і приступити до її реалізації. При цьому, відмінною ознакою сталого

розвитку є екосистемний підхід до узгодженого вирішення проблем глобального, регіонального, національного і місцевого рівнів.

Для реалізації нової збалансованої політики необхідно відмовитися від традиційної “ресурсної” і “споживчої” стратегії розвитку, змінюючи поведінку суспільства, методологію оцінки ролі та значення екосистем у житті людини й суспільства, запроваджуючи відповідно нові концепції у сферу державного управління і підприємницької діяльності.

Важливо враховувати необхідність комплексної оцінки ідентичності національної та європейської систем екологічного управління і політики, а також інституційної модернізації державної системи екологічного управління на принципах сталого розвитку, зокрема, гармонізації енергетичної політики та екологічної безпеки й розвитку екологічного партнерства в ухваленні та реалізації стратегічних рішень. Основний наголос ставиться на гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, на основі якого необхідно формувати й використовувати економічні механізми природокористування та природовідтворення. Серед них, зокрема, виділяються:

1. екологічне підприємництво;
2. страхування екологічної відповідальності та екологічних ризиків;
3. екологічний аудит;
4. реформування ліцензійно-дозвільної та податкової системи;
5. реформування усієї економічної системи природокористування і природовідтворення;
6. екологізація виробничої діяльності тощо.

Неефективна економічна політика і наявна розбалансована система в Україні ставлять під сумнів можливості реалізації національних довгострокових стратегічних інтересів, не гарантують екологічної, зокрема енергетичної, безпеки держави, а також здоров'я населення, знижують ефективність міжнародних економічних відносин.

Одним із напрямів гармонізації існуючого законодавства є прийняття Закону України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року”.

Між тим, Україна, яка розташована в географічному центрі Європи, і на частку якої випали складні екологічні проблеми з двох головних причин – виснаження природних ресурсів та надмірного забруднення природного середовища (особливо у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС), – повинна взяти на себе роль ініціатора у створенні спільних з євро-країнами ефективних механізмів діяльності щодо формування та економічно збалансованої політики природокористування, зокрема, спільних проектів у сфері використання природних енергетичних ресурсів [7, с. 10].

Одним з головних завдань зовнішньої економічної політики є розроблення і запровадження оптимальних способів взаємодії національної економіки зі світовим господарством з урахуванням сучасної екологічної кризи та недостатньо ефективної вітчизняної економіки. При формуванні політики збалансованого природокористування треба максимально враховувати, зокрема, ціни на транзит паливно-енергетичних та інших негативних чинників,

що заважають впровадженню ефективної політики збалансованого природокористування (рис. 1).

Рис. 1. Раціональна модель еколого-збалансованого природокористування [7, с. 72]

Проте екологічна криза в Україні продовжує розростатися й поглиблюватися, охоплюючи дедалі більші території, причинами якої є нестача коштів на серйозні природоохоронні заходи в усіх сферах виробництва, фактично відсутній контроль за діяльністю, що завдає шкоди природі, через застарілість обладнання й технологій на виробництвах зростають кількість і сила техногенних аварій, ефективність очисних споруд дуже низька або їх узагалі немає, не створено ефективної системи державного контролю за станом довкілля й управління всією природоохоронною діяльністю, а також банку еколого-територіальних даних [4, с. 102].

Очікуються труднощі під час впровадження ефективних ресурсозберігаючих і природоохоронних технологій. Імовірними залишаються як різке погіршення екологічного стану країни загалом, так і необоротна деградація окремих природних об'єктів і районів.

Одночасно, до позитивних чинників боротьби з екологічними проблемами можемо віднести:

- 1). Нагромадження достатньої кількості об'єктивних даних про екологічний стан геосистем України.
- 2). Визначення основних причин й динаміку розвитку екологічної кризи.
- 3). Здійснення процесу розробки заходів збалансованого природокористування.

Ці заходи спрямовані передусім на стабілізацію, а в подальшому – на зменшення масштабів забруднення довкілля, на припинення процесів, що ведуть до деградації ландшафтів та екосистем, на відновлення порушених природних комплексів, на раціональне використання й охорону природних ресурсів.

Висновки. Отже, в умовах нинішньої політичної нестабільності Україна немає всіх можливостей реалізовувати виважені, науково обґрунтовані заходи збалансованого природокористування. Водночас, відсутність дієвої національної політики збалансованого природокористування ставить під загрозу не лише економічну та екологічну безпеку держави, але й національну безпеку загалом. У такій ситуації Україна може надовго залишитися на «узбіччі» прогресу світової цивілізації.

Сучасні екологічні загрози і проблеми, несприятливе економічне становище України акцентують увагу суспільства і влади на формуванні та реалізації нової збалансованої економічної політики і вимагають від них забезпечення національної економічної та екологічної безпеки.

Література:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – С. 218.
2. Білявський Г. О. Основи екології : [навч. посіб.] / Г. О. Білявський. – К. : Либідь, 2006. – 408 с.
3. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Пер. з англ. Ін-т сталого розвитку. – К. : Інтелсфера, 2002. – 312 с.
4. Національна екологічна політика України: стратегічні оцінки і рекомендації / Голова редакційної групи В. Шевчук / Міністерство охорони навколишнього природного серед середовища України. Програма Розвитку ООН. Глобальний Екологічний Фонд. – К., 2007. – 57 с.
5. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : ЗАТ “Нічлава”, 2006. – 704 с.
6. Туниця Т. Ю. Економічна політика збалансованого природокористування у контексті глобалізаційних процесів / Т. Ю. Туниця // науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.7. – С. 118–126.
7. Туниця Т. Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст : [підручник] / Т. Ю. Туниця. – К. : Знання, 2008. – 300 с.